

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

*Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів
XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної
конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р.
Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології
Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії,
візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії
тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».*

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

А. Л. Крижанівський (Львів)

МЕТРОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ МОНЕТ ЛЬВІВСЬКОГО МОНЕТНОГО ДВОРУ XIV-XV ст.

В середині XIV ст. Галицько-Волинська держава виявилася розділеною між Польщею, Литвою та новоствореним Молдавським князівством. Галицькі землі відійшли до Польщі і саме у столиці Галицької Русі, на львівському монетному дворі (Л.М.Д.) карбували срібні грошики та мідні денарії з ініціалами польського короля Казимира III (з 1355 р. до 1370 р.), польсько-угорського короля Людовика Угорського (з 1379 р. до 1382 р.) та його намісника Владислава Опольського (з 1372 р. до 1378 р. і у 1386 р.), а згодом срібні грошики та півгроші Владислава Ягайла.

Багато суперечок ведеться стосовно генези монетної стопи галицьких грошиків.

Існують дві основні версії запозичення їх метрології – одна від празького гроша, інша – від татарського дирхема. На користь празької (західної) версії промовляє постійний паритет вартості вмісту чистого срібла у празьких грошах і галицьких грошиках 1 : 2 з останніх років правління Казимира III, упродовж правління Владислава Опольського (два документи з 1374 і 1377 рр., з яких впливає паритет празького гроша до галицького грошика, як 1 : 2¹), Людовика Угорського і перших випусків грошиків Владислава Ягайла до 1394 р.

Все ж вага перших галицьких грошиків ближча до половини празького гроша, ніж до ваги дирхема. Середня вага відомих 12 примірників перших типів галицьких грошиків складає 1,64 г. Середня вага дирхема хана Джанібєка (1342-1357) – 1,52 г.² Середня вага празького гроша з 1350–1358 рр., за підрахунками Вацлава Пінти³, складає 3,39 г, відповідно його половина – 1,695 г, навіть більша, як у галицького грошика. Проте, грошики Казимира III відзначаються високою пробою – понад 90%, подібною до золотоординських дирхемів, тоді як у празьких грошах цих років, за новими даними В. Пінти, – всього 85,6 %.

Якщо прийняти східну (золотоординську) версію, то постає питання, що спонукало до переходу на параметри празького гроша, адже всі наступні емісії дотримуються пропорції 1 : 2. Крім того, іконографічно грошики Казимира III ніяк не нагадують зображення на золотоординських монетах. Чотиридугова обвідка навкруг ініціалу короля на аверсі, застосування апострофа при скороченні слова на реверсі (DO`I) і загальний вигляд лева виразно вказують на подібність до мейсенських грошів.



Фото 1-2. Перші, за хронологією карбування 1355-1360 рр. (фото 1), та наступні 1361-1370 рр. (фото 2) різновиди галицьких грошиків Казимира III з колекції І. Яковеліса

Оригінально обґрунтував татарську версію відомий польський дослідник Борис Пашкевич⁴. На його думку, вказані у грамоті про надання магдебурзького права Львову «гроші лічби руської» є лічильною одиницею і не мають аналога у реальній монеті, котру карбували б на Л.М.Д. За її відповідника Б. Пашкевич вважає обрізані празькі гроші Іоанна Люксембурзького до ваги татарського дирхема, а факт такого обрізування – за спробу місцевих купців мати монету, яка добре відповідала б потребам східної торгівлі. Тобто при початку карбування грошиків у Львові адміністрація Казимира III могла спиратися на реальні монети (обрізані празькі гроші), які були в обігу ще до захоплення Галицьких земель польськими військами.

Останнім часом появилася третя версія, пов'язана з пошуком генези монетної системи галицьких грошиків у традиціях монетного обігу Галицько-Волинської держави. Львівський дослідник Ярослав Книш вважає, що її останні володарі карбували власні гроші – анепіграфічні срібні монети із зображенням «лев/хрест», а також срібні монети з написом «Юрієвъ» та хрестом з одного боку і двозубцем з другого⁵. Емітентами перших з них (із зображенням «лев/хрест») автор вважає Юрія Львовича (1301-1308) – це важчі примірники монет «лев/хрест» з вагою орієнтовно 0,43 г, та Лева Юрійовича (1308-1323) і Юрія-Болеслава Тройденевича (1324-1340) – легші примірники монет «лев/хрест» з вагою 0,33-0,23 г. Монети з написом «Юрієвъ», на думку

вченого, карбував Юрій-Болеслав Тройденович (на даний час відомо 4 таких монети: три з них з вагою 0,19 г; 0,22 г; 0,31 г опублікував Борис Пашкевич⁶, ще одна з вагою 0,27 г., за повідомленням Ігоря Федая, знайдена у 2017 р.). На користь цієї версії промовляє те, що крім срібних монет з написом «Юрієвъ» знаходять ще й мідні – і вони, на думку Я. Книша, стали прототипом мідних галицьких денаріїв Казимира III.



Фото 3.

Срібна монета із зображеннями «лев/хрест» з приватної колекції



Фото 4. Срібна монета з написом «Юрієвъ» з колекції І. Федая

Саме про ці срібні монети, як вважає Я. Книш, йшлося у першому варіанті грамоти про надання магдебурзького права з 1356 р. і це були не обрізані празькі гроші, а монети останніх галицько-волинських князів. А у другому варіанті грамоти з 1368 р. вказано празькі гроші, бо на цей час монети останніх галицько-волинських князів вже вийшли з обігу.

Недоліком останньої версії є повна невідповідність ваги цих монет до ваги празького гроша. На жаль, всі монети, наведені Я. Книшом, виявлені як одиничні знахідки, не відомо жодного скарбу з ними у поєднанні з іншими тогочасними монетами.

Розгляньмо продукцію наступних емітентів монет у Львові.

Випуск грошків з постійним співвідношенням їхньої вартості до празького гроша, до як 2 : 1, продовжили Людовик Угорський, Владислав Опольський та Владислав Ягайло у 1372-1394 рр. У 1394 р.

в Кракові розпочали карбування краківських півгрошів з пониженим вмістом срібла у відношенні до половини празького гроша на 20 %. Після цього галицькі грошики Владислава Ягайла (як і пізніші його львівські півгроші) теж зменшили свою вартість і відтепер у перерахунку на празькі гроші до подвійної кількості галицьких грошиків додавали 20% так званого «additio»⁷.



Фото 5. Галицький грошик Владислава Ягайла з 1394-1399 років

Найстарішим датованим документом, у якому згадуються монети у Львові, є грамота про надання місту магдебурзького права з 1356 р., де йдеться про податок на землю у розмірі «24 гроші руської лічби за один манс землі». Його можна було б вважати відправною точкою початку діяльності львівського монетного двору. Проте низка дослідників заперечувала достовірність цієї дати, вказуючи, що оригінал документу не зберігся, а є лише його копія з початку XV ст. На думку опонентів, в оригіналі податок міг бути вказаним у празьких грошах, а при пізнішому копіюванні суму перевели у місцеві грошики чи півгроші⁸.

Важливим аргументом у суперечці з ними є аналогічний документ з 1368 р., де податок за ці ж такі землі вказано у чеській монеті: «12 празьких грошів за манс». Ця сума відповідала тодішньому співвідношенню «руського грошика» до празького гроша як 2 : 1. Ця тверда зафіксована величина плати за землю мала б бути незмінною – як у 1356 р., так і у 1368 р., і, очевидно, й надалі. І якщо б прийняти їх припущення, що в оригіналі магдебурзького права податок вказувався у празьких грошах, бо тоді ще ніби-то не існувало місцевої монети, а у руські грошики він був перерахований лише при копіюванні документу наприкінці XIV ст. чи на початку XV ст., то тоді сума у руських грошиках не зазначалась би рівною 24, а з врахуванням згаданого у попередньому розділі «additio» 20 % дорівнювала б 28,8 грошика. Проте в тексті про надання магдебурзького права чітко зазначена сума у 24 грошики. Саме це підтверджує правильність

копювання, зокрема датування грамоти на 1356 р., а побічно й те, що у 1356 р. галицькі грошики були загальновживаною грошовою одиницею.

Цей аргумент дозволяє надати перевагу у встановленні генези монетної стопи галицьких грошиків на користь запозичення їх метрології від празьких грошів.

За часів Казимира III у Львові розпочали карбування мідних денаріїв, емісію яких продовжили Людовик Угорський і Владислав Опольський. Співвідношення між срібними грошиками і мідними денаріями складало 1 : 60, тобто копа (60 шт.) мідних денаріїв дорівнювала 1 срібному грошику⁹.

Карбування галицьких денаріїв розпочали з прибутком у одну третину, як у тогочасній Золотій Орді за часів Джанібєка, перейшовши до їх емісії в останні роки правління у Львові Владислава Опольського в 1386 р. взагалі без прибутку¹⁰.

Навіть при відсутності прибутку карбування мідних монет дозволяло отримувати економічну вигоду – вивільнення срібла з дрібного ринкового обігу.

У Львові практично не зустрічаються монети Золотої Орди XIV–XVст. Спираючись тільки на цей факт, можна було б зробити поспішний висновок про відсутність торгівельних контактів між ними. Проте східним купцям не потрібно було в масовому порядку особисто приїжджати до Львова. Складське право Львова залишало їм мало шансів пробитися зі своїми товарами на захід, тому вони вважали вигіднішим продати їх львів'янам безпосередньо на ринках Поділля і Молдавії. Купуючи на цих землях східні товари, львівські купці завозили туди разом з празькими грошами і свої галицькі грошики. Тому й продукція львівського монетного двору стала зразком для подільських і молдавських монет¹¹.

Масовий характер чеської монети повністю задовольняв попит на крупнішу монету, тому випускати таку ж на місцевих ринках не було необхідності. Випуск інакшого номіналу давав можливість незначно понижувати вміст срібла в регіональних монетах: насправді галицькі грошики не були половинною фракцією празького гроша. Їх монетна стопа була нижчою від чеської на 5 %. Б. Пашкевич вважає, що такі «невинні» хитрощі цілком вписуються у нумізматичну практику середньовічної Європи¹².

Подільська та молдавська монетні системи запозичили від львівського монетного двору не лише метрологію. Їхні монети є двогербовими, а зразком для них стали нові монети Галицької Русі, запроваджені Владиславом Опольським.



Фото 6. Галицький грошик Владислава Опольського з 1386 р. з колекції Львівського Історичного музею інв. № Н-73



Фото 7. Срібна молдавська монета Петру Мушата



Фото 8. Срібний подільський півгрош Костянтина Коріятовича

Справа у тому, що після смерті Людовика Угорського Владислав Опольський у 1386 р. ввів новий тип грошиків, на яких замість ініціалу в чотиридуговій обвідці на аверсі зображено родовий герб князя – верхньосілезького орла в круговій обвідці.

За свого першого правління у Львові в 1372–1378 рр., як повноважний намісник угорсько-польського короля Людовика, він випускав грошики з ініціалом «W» на аверсі в чотиридуговій обвідці,

але без корони. Тим і відрізнявся його статус намісника від суверенних монархів Казимира III і Людовика Угорського, ініціал яких на галицько-руських монетах був увінчаний короною. Наприкінці 1385 р., після державного перевороту в Угорщині, була ув'язнена законна королева Марія, дочка Людовика. У 1386 р. Владислав Опольський прибув до Львова і розпочав карбувати у Львові срібні грошики нового типу. Він запровадив відмінний тип монети, де на його новий статус – повноправного володаря руських земель вказує розміщення на аверсі грошиків родового гербу – верхньосілезького орла, такого самого, як на монетах, карбованих в його рідних опольських володіннях. На реверсі залишилося зображення галицького лева.

Саме від цих грошиків запозичили ідею побудови іконографії подільські і молдавські монети – на аверсі свій родовий герб, а на реверсі анжуйський герб угорських королів – суверена Поділля та Молдавії.

Такими ж двогербовими стали й наступні випуски срібних монет у Львові від імені нового монарха – Владислава Ягайла. Більш того, застосований Владиславом Опольським принцип карбування локальної монети з гербом правителя на аверсі і земельного герба на реверсі Ягелони використовували упродовж всього наступного XV ст. і у першій половині XVI ст. Так, іконографія литовських денаріїв та литовських півгрошів Олександра, Сігізмунда I і Сігізмунда Августа побудована на зображенні двох гербів – ягелонського орла і литовської погоні.

Слід згадати ще один центр монетного карбування у XIV ст., де випускали монети за зразком галицьких. І карбували їх не на південь від Львова, де пролягали торгівельні шляхи зі Сходу, а на півночі, у Плоцьку – столиці мазовецького князя Земовита III (1354-1381)¹³.



Фото 9. Срібна монета мазовецького князя Земовита III

Час карбування грошика Земовита III – після 1372 р.¹⁴ На аверсі монети нанесено літеру «S» в чотиридуговій обвідці і напис «Moneta Semoviti», а на реверсі – зображення орла з легендою «Ducis Mazovie». Вага мазовецьких монет складає в середньому – 1,2 г. Співпадіння іконографії цих монет з галицькими грошиками і однакова вага, як і у останніх відмін галицьких грошиків Казимира III (1,23 г.), вказує на повне запозичення від львівських монет.

Це й не дивно, якщо згадати генеалогічну лінію мазовецьких князів. Матір'ю Земовита III була Марія – дочка галицько-волинського короля Юрія Львовича, його брат Болеслав став останнім володарем Галицько-Волинської держави під іменем Юрій, а дочка Земовита III Евфимія – дружиною князя руського і опольського Владислава – повноважного намісника Людовика Угорського на Русі. Через столицю Мазовецького князівства Плоцьк йшов шлях із Львова та з Володимир-Волинського до міст Ордену Хрестоносців – Торуня, Мальборку, Гданська – а далі морем на захід до ганзейських міст. Тому продукція львівського монетного двору була добре відомою в цих землях і могла послужити взірцем для карбування мазовецьких грошиків. Цей торговельний маршрут був дещо іншим від сухопутного зі Львова до Кракова, Праги і Регенсбурга. Він був морським продовженням «шовкового» шляху через Львів до Західної Європи, тому у Львові й була знайдена одна із відомих монет Земовита III, а на землях теперішньої України нерідко знаходять шилінги магістрів Ордену Хрестоносців, якими приїжджі купці платили на місцевих ринках за східні товари¹⁵.

¹ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. Tom VII. Lwów. 1878 r. S.17, Tom II. Lwów. 1870. S. 10-11.

² Мухаммадієв А. Булгаро-татарская монетная система XII-XIV вв. М., 1983. С. 77-140.

³ V. Pinta. «Typologie ...». Praha, 2015. S. 82.

⁴ Paszkiewicz B. Grosz ruski // Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність. Львів, 2005. С.96.

⁵ Книш Я. «Монети Галицько-Волинської держави // Україна. Культурна спадщина, національна свідомість, державність». Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. № 23. С. 101.

⁶ Пашкевич Б. Белзькі монети князя Юрія Наримунтовича // Львівські нумізматичні записки. Ч. 8-9. Львів, 2011-2012. С. 12.

⁷ Котляр М. Нариси історії обігу і лічби монет на Україні XIV-XVII ст. Київ, 1981. Ст. 27-28.

⁸ Paszkiewicz B. Grosz ruski // *Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність*. Львів, 2005. С. 92; Suchodolski S. *Rugia czy Russia. O legendach i chronologii półgroszków ruskich Kazimierza Wielkiego* // *Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність*. Львів, 2005. С. 86.

⁹ Крижанівський А. Львівський монетний двір у XIV-XV ст. Львів, 2007. С. 68.

¹⁰ Крижанівський А. Загадки мідних денаріїв Львівського монетного двору XIV ст. // *Львівські Нумізматичні Записки*. Львів, 2009-2010. № 6-7. С. 12.

¹¹ Крижанівський А., Шуст Р. До генези іконографії і метрологічних показників подільської монети XIV ст. // *Нумізматика. Фалеристика*. № 2. Київ, 2005.

¹² Paszkiewicz B. Groszruski // *Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність*. Львів, 2005. С. 96.

¹³ Автор висловлює подяку відомим польським нумізматам Станіславу Суходольському і Борису Пашкевичу за люб'язно надану інформацію про монети Земовита III.

¹⁴ Kiersnowski R. *Wstęp do numizmatyki Polskiej wieków średnich*. Warszawa, 1964. S. 126; Kiersnowski R. *Pradzieje grosza*. Warszawa, 1975. S. 289-291.

¹⁵ Орлик В. Монеты государства Тевтонского ордена в Пруссии в составе денежных кладов, найденных на территории Украины // *Наукові записки з Української історії*. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 39.

В. В. Левченко (Одесса)

МИФЫ И РЕАЛИИ БИОГРАФИИ ПРОФЕССОРА А. Г. ГОТАЛОВА-ГОТЛИБА (1866–1960)

Историк, изучающий прошлое,
может приблизиться к объективности,
только если он приближается к пониманию прошлого.
*Эдвард Карп*¹

В исторической науке всегда уделялось большое значение и должное внимание описанию роли исторических личностей в истории. Как показывает многовековая практика, биографистика была и остается наиболее активно развивающимся в тематическом отношении жанром. В последнее десятилетие поток биографических исследований привносит в историографию новые сочинения и имена новых авторов. В этом контексте заслуживает внимания определенный пласт литературы, посвященной профессору Артемию Григорьевичу Готалову-Готлибу, с биографией которого связаны многочисленные историографические мифы.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эпилеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622